

JOHN LOCKE'UN SİYASET TEORİSİNİN TEMEL KAVRAMLARI ve YASAMA GÜCÜ

Dr. M.Tevfik GÜLSOY*

GİRİŞ

1632-1704 yıllarında yaşamış olan İngiliz John Locke'un yaşamını İç Savaş, Kansız Devrim, Restorasyon ve Whig Settelement'in erken yılları kapsar. İngiltere'de, Torry'ler (Kralcılar) ve Whig'ler (Liberaller) o zaman iki siyasal grubu oluşturmaktaydı. Locke da, liberallerin safında yer almıştı¹.

Locke, politikada ılımlılıktan yanaydı ve anayasal yönetimi tercih ediyordu. Cromwell'den sonra tahta yeniden geçen Stuart hanedanının bağınaz ve karanlık mutlakçılığına karşı koyan Locke, hoşgörüyü, temsil sistemine, parlamentoya ve demokrasiye olan inancıyla, 1688 Kansız Devrimi'ni desteklemiştir. Orta sınıf çıkarlarının, tüccarların ve toprak sahiplerinin mülkiyet haklarının savunucusu olan Locke gerçek bir Whig'tir².

Locke'un yaşadığı dönemin endişe verici koşulları göz önünde bulunduğunda, pozisyonunun, liberalizmin entelektüel bir lideri gibi olduğu görülür³. Locke, siyasal yönetimin ve ekonominin problemlerini bilen ve bunları düşünerek yansıtan, ama bundan daha az önemli olmayan pratik deneyimli birisiydi⁴.

Çeşitli eserleri olmakla birlikte, kendisine asıl ününü kazandıran politika ve devlet öğretisini açıklayan eseri olan "Two Treatises Of Government"ı 1690 yılında neşretti. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü "The

---

* A.Ü. Erzincan Hukuk Fakültesi Öğretim Elemanı.

1 Thomas I. COOK. *Two Treatises Of Government-Introduction*, Hafner Press Company. New York, 1947, s.vii; Mehmet AKAD-Bihterin (VURAL) DİNÇKOL, *Genel Kamu Hukuku*, Der Yayınları, İstanbul 2000, s.104.

2 Mete TUNCAY, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi 2 Yeni Çağ*, AÜSBF Yayını, Ankara 1969, s.163-64.

3 COOK, *Introduction*, s.viii.

4 COOK, *Introduction*, s.ix.

First Treatise Of Government”, kısa bir süre önce Sir Robert Filmer tarafından yazılan ve Adem Peygamberin iktidarını doğrudan Tanrıdan aldığını, bu iktidarın babadan oğula geçerek yeni çağlardaki krallara kadar geldiğini göstermek istediği “Patriarcha or The Natural Power Of Kings” adlı eserine cevaptır⁵.

Locke, ilk İncelemesinde egemenliğin ele geçirilmesine yönelik metafizik ayrıcalıklar öğretisini çürüttükten sonra, ikinci İncelemede (The Second Treatise Of Civil Government), siyasal kurama kendi katkısını yapmakta, yönetimin kaynağı, niteliği ve alanıyla ilgili görüşlerini açıklamaktadır. İkinci İnceleme hem liberal siyaset felsefesinin en iyi işlenmiş ve etkili olmuş eserlerinden birisi olarak kabul edilmekte⁶ hem de siyaset teorisinin en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir⁷.

John Locke, siyasal düşünce tarihinin en önemli simalarından birisi olma özelliğini, insan özgürlüğüne verdiği önemle ve bu özgürlükleri sınırlayıcı nitelikte karşımıza çıkan kurumların meşruluklarını sorgulamakla elde etmiştir. Locke hakkında çok şey söylenmiştir. Şüphesiz ki, bir makalenin sınırları içinde alınamayacak olan Locke ile ilgili olarak bu çalışmamızda hedeflediğimiz şey, O’nun teorisinin temel kavramlarının, yasama iktidarının kaynağını ve sınırlarını belirlemede oynadığı köklü rolün ana mahiyetini ortaya koymaktır.

I. İNSAN VE TOPLUM ANLAYIŞI

Locke, ilk İncelemesinde egemenliğin Adem’den yeni çağın krallarına kadar gelen metafizik egemenlik anlayışını çürüttükten sonra, yönetimin ortaya çıkışı için başka bir açıklama ve siyasal güç (devlet) için başka bir kaynak ve bu siyasal gücü elinde tutanları tanımak için de başka bir yol bulmanın zorunluluğundan söz eder. Bundan sonra Locke’un önce siyasal gücü tanımladığını görürüz. Ona göre siyasal güç, mülkiyet alanını düzenlemek ve korumak için ölüm cezası veya daha az şiddetli cezalar koymak, bu yasaları uygulamak ve yabancıların vereceği zararlardan devleti korumak için yasa yapmak hakkıdır⁸. Siyasal gücü bu şekilde tanımlayan Locke, bu siyasal güç

⁵ İlhan F. AKIN, **Kamu Hukuku**, 5. Bası, Beta Yayını, İstanbul 1987, s.127. Bertrand RUSSELL, **Batı Felsefesi Tarihi (İlkçağ, Ortaçağ, Yeniçağ)**, 3.Baskı, Çev. Muammer Sencer, SAY Kitap Pazarlama, İstanbul,1983, s.597.

⁶ TUNCAY, **a.g.e.**, s.164

⁷ Atilla YAYLA, **Siyaset Teorisine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998, s.21.

⁸ Bkz., John LOCKE, **Two Treatises Of Government**, Ed. Thomas I. COOK, Hafner Press Company, New York 1947, s.121-22. Locke’un mülkiyet kavramına verdiği anlam oldukça geniş olduğundan, bunu ileride ayrıntılarıyla inceleyeceğiz.

nitelemesini ispatlamak için, çağdaşı Hobbes'un yaptığı gibi doğa durumundan hareket ederek kuramını ortaya koymuştur.

A. Doğa Durumu

Siyasal düşünceler tarihinde doğa kavramı oldukça önemli bir yer işgal etmiştir. Ancak, yine de kavramın ne anlama geldiği, siyaset teorisindeki bir çok kavram gibi yeterince açık değildir. Doğa kavramı bir çok anlamda kullanılmakla birlikte, James Moore toplumun temelini doğaya dayandırmaya çalışan görüşlerin üç ana grupta toplanabileceğini ifade etmektedir. Birincisi, İngiliz ahlak felsefecileri Shaftesbury ve Hutcheson'un temsil ettiği doğal duygu moralistleri veya doğal duygu okuludur. İkincisi, Eski Yunan düşüncesi, Stoacılar, Roma Hukukçuları ve Hollandalı hukukçular yoluyla Locke'un dönemine ulaşan ve bir çok ekol halinde boy gösteren doğal hukuk okuludur. Üçüncüsü ise, Locke'un en etkili temsilcisi olarak belirttiği ve doğal hukuk okuluyla iç içe bulunan doğal haklar okuludur⁹.

Doğal hukuk teorileri genel olarak bir doğa durumu ve insan doğası varsayımından hareketle işe başlar. Sosyal teorisinin hareket noktası insan doğasıdır ve buradaki temel varsayım, insanın iyi veya kötü, barışsever veya savaşsever olmasıdır.

Doğal hukukçuların neredeyse tamamı, bir siyasal teori geliştirmeye çalışırken insan doğasını olumlu (Locke'da olduğu gibi) ya da olumsuz (Hobbes'da olduğu gibi) anlamda idealize etmiştir. Fakat hemen belirtelim ki, genel olarak doğal hukukçular "doğal" ya da "doğa" deyince, "doğal bir akli kanuniyet"i kastetmektedirler. Akıldan kaynaklanan doğal hukuk ebedidir, değiştirilemez ve pozitif hukuka her zaman üstün olduğu gibi, pozitif hukukun doğal hukukun esaslarına uygun olması gerekir¹⁰.

Locke'a göre siyasal gücü doğru anlamak ve onu kaynağından türetmek için, bütün insanların doğadaki durumuna bakmak gerekir¹¹. Hobbes'un doğa durumunda, insan insanın kurdudur. Doğa durumunda, doğal koşullar, ilkel tepkiler ağır bastığından, insanlar birbirlerine karşı amansız bir savaşa girmişlerdir¹². İnsanlar arasındaki bu mücadelenin nedenleri rekabet, güven-

⁹ James MOORE, "Hume's Theory of Justice and Property" *Political Studies*, V.XXIV, n.2 (June 1976), s.104-5,(Atilla YAYLA, *Liberalizm*, 2.Baskı, Liberte Yayınları, Ankara 1998, s.29-30'dan naklen). Doğal haklar okulunun ve özellikle Locke'un teorisinin insan hakları doktrininin doğuşu üzerindeki etkileri için bkz. Münici KAPANI, *Kamu Hürriyetleri*, 7. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara 1993, s.30 vd.

¹⁰ YAYLA, *Liberalizm*, s.30.

¹¹ LOCKE, *a.g.e.*, s.122.

¹² AKIN, *a.g.e.*, s.105.

sizlik ve herkesten üstün olma tutkusudur. Buna karşılık, Locke'a göre doğa durumunda insan özgürlüğü tamdır. Bu, aynı zamanda bir eşitlik durumudur. İnsanlar özgürdür çünkü, doğa yasasının sınırları içinde başkalarının iradesine bağlı olmaksızın eylemlerini düzenlerler, mallarını ve kişiliklerini diledikleri gibi kullanabilirler. Fakat bu özgürlük durumu, başıboşluk demek değildir. İnsanın kendi kişiliğini ve mallarını kullanması denetlenemez. Ancak, insan sadece bunların korunmasından daha soylu bir gerek olmaksızın, kendini veya elinde bulunan herhangi bir varlığı ortadan kaldırmak özgürlüğüne sahip değildir. Doğa durumunu yöneten ve herkesi bağlayan doğa yasası, bütün insanlığa eşit ve özgür oldukları için, başkasının yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ve mallarına zarar vermemesi gerektiğini öğretir. Doğa durumunda insanların eşit olması ise, her türlü güç ve yargı hakkının karşılıklı olması ve bunların kimsenin elinde başkasından fazla bulunmamasıdır¹³.

Dahl'a göre, Locke insanlara, birçok durum bakımından açıkça geçersiz olmakla birlikte, belirli amaçlar bakımından belirleyici olabilecek bir tür doğal eşitlik atfetmektedir. Locke, en azından kollektif kararları gerektiren konularda bütün insanların (veya bütün kişilerin?) önemli bir anlamda eşit olduklarını veya eşit olduklarının kabul edilmesi gerektiğini içeren temel bir evrensel inancı paylaşmaktadır. Locke'un bu vurgulaması, aynı zamanda kutsal dinlerin ortak öğretisinden esinlendiğini göstermektedir¹⁴.

Nitekim, Locke'a göre insanların hepsi mutlak güç sahibi bir egemen olan Tanrının işidir. Hepimiz benzer şekilde donatılmışızdır ve tek bir doğa durumunu paylaşırız. Aramızda, birbirimizi yok etmeye yetkilendirecek bir kademelenme düşünülemez. Öyleyse, herkes birbirinin hakkına saygı göstermelidir. Bunun kuralları, doğa yasası tarafından belirlenmiştir. Doğa durumunda, bir hakkı ihlal edilen kişi, bunun için cezalandırma hakkına sahiptir. Herkesin saldırganı cezalandırma ve doğa yasasını uygulamak hakkı vardır¹⁵. Ancak, doğa durumunda insanların sahip oldukları bu cezalandırma hakkı insanların kendi davalarının yargıçı olmalarının akla aykırılığı ve diğer insani zaafılar (öç alma duygusu, kendisinin veya yakınlarının lehine karar verme gibi) yüzünden aşırı bir durumu ortaya çıkarabilir. Bunun sonucu ise, karışıklık ve düzensizliktir¹⁶. İşte bu durumdur ki, insanların siyasal toplumu

¹³ LOCKE, a.g.e., s.122-23.

¹⁴ Robert DAHL, **Demokrasi Ve Eleştirileri**, Çev.Levent Köker, Türk Siyasi İlimler Derneği-Türk Demokrasi Vakfı Ortak Yayını, Ankara,1993, s.106.

¹⁵ LOCKE, a.g.e., s.123-25.

¹⁶ LOCKE, a.g.e., s.127.

kurmalarına sebep oluşturmuştur. Bu, aynı zamanda siyasal iktidarın sınırlarının da belirlenmesindeki temel hareket noktasıdır.

B. Savaş Durumu

Locke'un siyasal topluma geçiş nedenine ilişkin olarak doğa durumuyla yetinmediğini görmekteyiz. Doğa durumundan sonra Locke, savaş durumundan söz etmektedir. Locke'a göre savaş durumu, bir düşmanlık ve yok etme durumudur. Doğanın temel yasasıyla, insanın olabildiğince çok korunması, hepsi korunamayınca da, suçsuzların güvenliği tercih edilmelidir. Bu nedenle, beni yok etmekle tehdit edeni yok etme hakkımın olması akla ve adalete uygundur.

Doğa durumuyla savaş durumu arasındaki fark bazı kimselerce karıştırılmaktadır. İnsanların yeryüzünde ortak bir –aralarında yargılama yetkisine sahip- üstleri olmaksızın, aklın kurallarıyla yaşamaları tam anlamıyla bir doğa durumudur. Buna karşılık, onların yardımına koşacak ortak bir üst olmadan, birisinin bir başkasının kişiliği üzerinde bir zorlama veya böyle bir niyetin açıklanması savaş durumudur¹⁷. Locke bu sözleri muhtemelen Hobbes'un görüşlerine karşı ileri sürmüştür. Çünkü, Hobbes'ta aynı olan doğa durumuyla savaş durumu, Locke'ta aynı olmayıp ayrı durumları ifade etmektedir¹⁸.

Locke'a göre, insanların bu savaş durumundan kurtulmak için doğa durumunu terk ederek toplum haline girmelerinin nedeni budur. Çünkü, yeryüzünde kendisine başvurularak yardım sağlanacak bir üstün gücün bulunması, savaş durumunun sona ermesini sağlar ve anlaşmazlığı o güç karara bağlar¹⁹. Böylece, Locke özgürlüğün, eşitliğin ve güvenliğin mevcut olduğu doğa durumunu her an için tehdit edebilecek bir savaş durumunun ortaya çıkması olasılığına karşı siyasal toplumun kurulduğunu ve başvurulabilecek bir üstün gücün bu şekilde teşkil edildiğini ifade etmektedir. Bunun anlamı ise, üstün gücün varlık nedeninin bireylerin canlarının, özgürlüklerinin ve mal varlıklarının herhangi bir saldırıya karşı korunmasıdır.

C. Kölelik

Locke'un kölelik üstüne olan görüşleri, yasama gücünün belirlenmesi bakımından önemlidir. O'na göre, insanın doğal özgürlüğü, dünyadaki her-

---

¹⁷ LOCKE, *a.g.e.*, s.129-30.

¹⁸ Aynı yönde bkz., RUSSELL, *a.g.e.*, s.611.

¹⁹ LOCKE, *a.g.e.*, s.131.

hangi bir üstün güçten, insan/insanların yasama otoritesinden ya da onların isteklerine bağlı olmaktan muaf olmalıdır. İnsanın doğal özgürlüğü sadece doğal yasanın kuralına bağlıdır. Toplum halinde ise, insanın özgürlüğü oy-birliği ile kurulan devletin yasama gücüyle bağlanabilir. Ancak, bu yasama gücü herhangi bir arzunun ya da herhangi bir yasanın altında olmayıp, kendisine verilen yetkiye göre karar alabilir²⁰.

Locke'un burada takip ettiği yöntem, doğal eşitliğin ne olduğunu söylemekten çok, ne olmadığını söylemektir. Dolayısıyla, köleliği anlatışından bunun doğal eşitlik olmadığını sonucunu çıkarabiliriz. Nitekim, O'na göre hiç kimse, kendisinin sahip olduğundan daha fazla bir gücü, yani yaşamlarının üzerinde olabilecek bir başka gücü veremez. Savaş durumu, yasal bir fatih ile bir esir arasında devam eder. Köleliğin tam koşulu, efendinin, onun ölümü hak ettirecek bir hatasını cezalandırmayıp, hizmetini kendi faydasına kullanmasıdır. Köleliğin sıkıntısını, efendisinin arzusuna karşı direndiğinde bulacaktır. Öyleyse, bir zamanlar herkesin üzerinde anlaştığı **sınırlı** bir güç için yapılan sözleşmeye uyulduğunda, savaş durumu ve kölelik duracaktır. Bu nedenle, hiçbir kimse kendisinde olmayanı, diğer bir ifadeyle, başkasının yaşamı üzerindeki bir gücü, bir başkasına veren sözleşme yapamaz²¹. Bunun aksine bir durum, tam anlamıyla bir kölelik olacaktır. Böylece, Locke kamu otoritesinin meşru alanını, bireylerin doğa durumunda ve doğa yasasıyla belirlenmiş olan, başta mülkiyet hakkı olmak üzere bireylerin hak ve hürriyetleriyle sınırlamış olmaktadır.

II. MÜLKİYET ANLAYIŞI

Locke'un düşüncesinin temelini oluşturan şeyin mülkiyet olduğu görülmektedir. Çünkü, mülkiyeti oldukça geniş bir anlamda kullanmıştır. "Locke, mülkiyet anlamına gelen property ve estate sözcüklerini kullanır. Property sözcüğü ile mülkiyetin yanı sıra yaşam ve özgürlüğü de içerecek, bir insanın sahip olduğu geniş anlamda mülkiyeti dile getirir. Estate'i ise, bildiğimiz dar anlamda mülkiyet için kullanır"²².

Hoşgörü Üstüne Bir Mektup adlı eserinde Locke mülkiyeti en geniş anlamda tanımlamaktadır. O'na göre devlet, insanların sadece kendi sivil çıkarlarını tedarik etmek, korumak ve geliştirmek için oluşturulmuş bir insan toplumdur. Bu sivil çıkarlar "hayat, özgürlük, sağlık ve beden dinlen-

²⁰ LOCKE, a.g.e., s.132.

²¹ LOCKE, a.g.e., s.132-33

²² Alaeddin ŞENEL, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Sevinç Matbaası, Ankara 1982, s.444-45.

mesi; ve para, araziler, evler, eşyalar ve benzeri gibi dışsal şeylerin mülkiyetidir”²³.

Yine, Locke mülkiyeti *Two Treatises Of Government* adlı eserinde mülkiyet “genel adı” altında topladıklarının insanların “canlarının, özgürlüklerinin ve mallarının” olduğunu ifade etmektedir²⁴.

Görüldüğü üzere Locke’un düşüncesince yaşam, özgürlük ve mal sahipliği birbirinden ayrılmaz bir bütündür ve genel olarak mülkiyet kavramı ile açıklanmaktadır. Bununla birlikte, Locke’un felsefesini analiz eden çalışmalarda, mülkiyetin günlük kullanımındaki anlamının ön plana çıkarıldığı görülmektedir²⁵.

Bunun yanı sıra Locke mülkiyet hakkının çalışmayla kazanılacağına inanmaktadır. O’na göre, yeryüzü Tanrının insanlara ortaklaşa yararlanmaları için sunduğu bir nimettir. Akıllı bir yaratık olan insan, bu nimeti çalışması ile işler, üretir ve kendi emeğiyle doğadan söküp aldığı bu nimet de onun malı olur. Mülkiyetin gerçek kaynağı insanoğlunun çabası olup, mal edinme konusunda çalışmanın dışında herhangi bir sözleşmenin, yasanın ya da otoritenin sözü geçemez²⁶.

Locke, insanın emeği geçen şeyler üzerinde, etrafını çevirdiği ve sürdüğü toprak üstünde olduğu gibi, doğal bir hakkı olacağını ileri sürmüştür. Özel mülkiyet, insanın emeğiyle, kendi kişiliğini üretilen nesneye yaydığı için doğmuştur. İnsan, üretilen nesneye kendi gücünü harcamakla onları kendisinin bir bölümü durumuna getirir. Bunların yararlılıkları da, genel olarak üzerlerine harcanan emek ile orantılıdır²⁷. Diğer yandan, insan yaşamak için bunu yapmak zorundadır. Bunun için, başkalarının rızasına gerek yoktur. Çünkü, öbür insanların rızalarını beklemeye koyulan, muhtemelen hiçbir zaman ortaya çıkmayacak bir ortak rızayı beklerken hayatını kaybederdi.

Toparlanacak olursa, doğa durumunda insanın mülkiyet hakkının iki yerden kaynaklandığı ortaya çıkar: 1) Emeğini, dolayısıyla kendisinin bir parçasını nesneye katmasından, 2) Yaşamak için sahip olmak zorunda olmasından. Birincisi açısından mülkiyet, herkesin aynı şeyi yapmaya hakkı oldu-

23 John LOCKE, *Hoşgörü Üzerine Bir Mektup*, Çev.Melih YÜRÜŞEN, Siyasal Kitabevi, Ankara 1995, s.7.

24 LOCKE, *Two Treatises Of Government*, s.184.

25 YAYLA, a.g.e., s.34.

26 AKIN, a.g.e., s.131.

27 George SABİNE, *Siyasal Düşünceler Tarihi II*, Çev. Alp Öktem, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını, Ankara 1969, s.214.

ğundan bir nevi sözleşmeye dayanan haktır. İkincisi bakımından ise, insan doğasından kaynaklandığı için, doğal bir haktır²⁸.

“Locke, mülkiyet hakkının sınırını da belirtmeye çalışmıştır. Toprağı insanoğluna veren Tanrı olduğuna göre, mülkiyet hakkı kutsaldır. Kimse kimşenin toprağına, mülküne el uzatamaz. Ne var ki, toprağı veren Tanrı, bu nimetten herkesin yararlanmasını da istediğı için, ihtiyacını karşılayacak kadar mülk edinmek de her insanın hakkıdır. Şu halde, her insanın mülkiyet hakkı, öteki insanların mülkiyet hakkıyla sınırlanmıştır. Toplumdan önce var olan bu hakkı korumak, toplum yasalarına düşer. Siyasal iktidar, mülk sahiplerinin mülk sahiplerine verdiği bir yetkedir”²⁹.

Locke’un mülkiyet anlayışı üzerine farklı görüşlere rastlamaktayız. Bunun nedeni, mülkiyet kavramına verdiği anlam ve önemden kaynaklanmaktadır. Örneğın, Russell Locke’un mülkiyet anlayışının bazen uygulanabilirliğı olmadığı, bazen eksik olduğu, bazen de yanlış örnekler üzerine temellendirildiğı gibi eleştiriler ileri sürmektedir. Üstelik Russell’a göre “Locke’un mülkiyet hakkındaki görüşleri üzerine söylenenlerden, onun toplumda üstün olan kapitalistlerce şampiyon ilan edildiğı; ve bu şampiyonluğun, hem kapitalistlere göre, toplum alanında üstün hem de aşağı düzeyde olanlara karşı kazanılmış olduğu düşünülebilirdi. Bu tam doğru bir düşünce olurdu”³⁰.

Buna karşılık Sartori’nin ifade ettiği gibi günümüzde dahi birçok yazar liberalizmi ekonomik liberizm ile karıştırmaktadır. Bu liberalizme karşı büyük bir haksızlıktır. Birçok liberal düşünür gibi Locke’da bir laisses faire ekonomisi kuramcısı değildi. Bu düşünörlere göre liberalizm hukuk devleti ve anayasal devlet demektir. Üstelik özgürlük ekonomide serbest ticaret hele hele en güçlünün yaşayabilmesi demek olmayıp siyasal özgürlük demektir³¹.

Sonuçta, Locke’un formülasyonu Barry’nin ifade ettiği gibi “büyük ölçüde mülkiyetin birik(tiril)mesine ilişkin saf ahlaki teorilerin hareket noktası olmuştur. Çünkü bu formülasyon devlet gibi ayrıcalıklı kurumlar için mülkiyet hakları keşfeden kurallara bireyci karşı çıkışın da temelini oluşturur. Ancak bu anlayış çağdaş dünyada pek fazla uygulanabilirliğe sahip görünmeyebilir, çünkü Locke’un esas olarak hakkında konuştuğı şey –yani toprak/arazi- bireysel sahiplenme için çok uzun zamandır sözkonusu değildir.

28 YAYLA, a.g.e., s.40.

29 AKIN, a.g.e., s.131-32.

30 RUSSELL, , a.g.e., s. 614-17.

31 Giovanni SARTORI, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş* , Çev. Tunçer Karamustafaoğlu-Mehmet Turhan, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, Ankara, 1993, s. 405.

Yine de, mülkiyet başka biçimlerde her zaman yaratılmaktadır ve böyle durumlarda bir tür Lockeçu mantığın pekala bir yeri olabilir³².

III. SÖZLEŞME VE SİYASAL TOPLUM

A. Sözleşme

Locke'un düşünce sisteminde, önce doğal durumu bir barış ve karşılıklı yardımlaşma durumu olarak betimlediğini, daha sonra doğal hakları mülkiyet hakkı örneğine göre, toplumdaki önce var olan haklar şeklinde tanımladığını görüyoruz. Bundan sonra ise Locke, uygar toplumu, üyelerinin onayından türetmeye çalışmıştır³³.

Hobbes ve Rousseau'da ve başka bazı düşünürlerde olduğu gibi, Locke'da uygar toplumun kuruluşunu sözleşmeye dayandırmaktadır. Her ne kadar Locke doğa durumunu bir gerçeklik olarak savunsa da³⁴, Hobbes ve Rousseau'da olduğu gibi, "doğa durumu" ve "toplum sözleşmesi" varsayımını siyaset teorisinin kuruluşunda sadece bir çıkış noktası olarak aldığı kabul edebiliriz. Bu düşünürlerin asıl göstermek istedikleri şey, devletin kaynağının ne olduğu sorusuna cevap bulmak değil, devlet denilen siyasal topluluğun temelini ne olması gerektiğidir³⁵.

Doğal durumdan uygar topluma geçişin gerekçesini Locke şu şekilde ileri sürer: İnsanlar doğa durumunda özgür ve eşit olmakla birlikte, sahip olduğu bu hakların kullanılması güvenlikten uzaktır ve her zaman başkalarının saldırısına uğrayabilir. Çünkü, hepsi onun kadar kral ve hepsi ona eşittir. Üstelik, çoğunluk nesafet ve adaleti kesinlikle tutmayanlardadır. İşte bu nedenle, sahip olduğu şeyleri dilediği gibi kullanması oldukça belirsiz ve güvensizdir. Bu durum, insana özgür olmasına rağmen korkular ve sürekli tehlikelerle dolu doğa durumunu bırakmayı ister. Bu nedenle, insanlar mülkiyetlerinin (canlarının, özgürlüklerinin ve mallarının) korunması amacıyla, devletlerde birleşmişler ve kendilerini yönetimlerin altına sokmuşlardır³⁶. İnsanlar, siyasal toplumu kurarken, ihtiyaç duydukları için bir sözleşme yaptılar. Bu sözleşme, devlete katılan veya onu meydana getiren kişiler arasında

32 Norman BARRY, *Komünizm Sonrası Dönemde Klasik Liberalizm*, Çev. Mustafa Erdoğan, LDT Yayınları, Ankara, 1997, s. 91.

33 SABİNE, a.g.e., s.218.

34 Bkz. LOCKE, a.g.e., s.127-28.

35 Münci KAPNI, *Politika Bilimine Giriş*, 6.Bası, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992, s.38. Aynı yönde bkz., Mustafa ERDOĞAN, *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993, s. 8,21.

36 LOCKE, a.g.e., s.184.

yapılır ya da yapılması gerekir. Bunun için, toplumda yeterli sayıdaki özgür insanın oybirliği gerekir. İşte bu durum, yeryüzündeki yasal bir hükümetin başlangıcı olmuştur. Ancak, insanlar siyasal toplumu kurarken, gereken güçleri de devrettiler³⁷.

Locke'a göre doğa durumunda bir kimsenin küçük eğlencelerdeki özgürlüğü bir yana bırakılırsa iki erki vardır: Birincisi, doğa yasasının sınırları içinde, kendisinin ve başkalarının korunmasına uygun bulduğu her şeyi yapma erki, ikincisi ise, bu doğal yasaya karşı işlenmiş suçları cezalandırma erki.

Birinci erki, toplumun koyduğu yasalarca düzenlemek üzere, kendisinin ve toplumun kalanının korunmasının gerektiğini oranda bırakır. İkinci erkini ise (cezalandırma erki) tamamiyle bırakır³⁸.

Locke, toplum sözleşmesini ve içeriğini (sınırlarını) bu şekilde ifade etmekle birlikte, bu "ilk anlaşma"nın toplumun mu, yoksa yönetimin mi ortaya çıkmasına yol açtığını açıkça belirtmemektedir. Sözleşme teorisini oldukça dikkatli inceleyen Althusius ve Puffendorf gibi düşünürler, iki türlü sözleşme olduğunu kabul etmişlerdi. Birincisi, kişiler arasında yapılan ve toplumu kuran sözleşme, ikincisi ise, topluluk ile yönetim arasında yapılan sözleşme. Locke'un da bu tutumu kabul ettiği söylenebilirse de, biçimsel bakımdan açıklık Locke için pek değer taşıyan bir nitelik olmadığından, iki görüş açısını yanyana getirmekle yetinmişti³⁹. Locke'un bir siyasal devrim sonunda, yönetimin düşmesiyle, toplumun ortadan kalkmayacağını söylemesi⁴⁰, toplum ile yönetimi aynı sözleşmeye bağlamadığı biçiminde değerlendirilmektedir⁴¹.

B. Siyasal Toplum ve Yönetimin Amaçları

İnsanlar doğa durumunda özgür olmalarına rağmen, özgürlüğün anlamlı olduğu, adaletin yönettiği ve mülkiyetin güvenli olduğu kabul edilebilir bir düzen isterler. Locke'a göre insanlar, bu nedenle siyasal toplumu kurdular. Ancak, toplum durumunda doğal yasanın zorunlulukları sona ermez. Çünkü, yasanın amacı özgürlüğü genişletmek ve korumak olup, yürürlükten kaldırmak ya da tatil etmek değildir. Locke, bu şekilde sözleşmenin tabiatında olan mantığı geliştirmiştir. İnsanın mantığında belirlediği gibi, toplumdan kaste-

37 LOCKE, a.g.e., s.170.

38 LOCKE, a.g.e., s.185-86

39 SABİNE, a.g.e., s.219.

40 Bkz. LOCKE, a.g.e., s.246-47.

41 AKIN, a.g.e., s.134.

dilen, siyasal kuruluşu bir tek güce vermek olmayıp, devletin bir canlandırıcı, etkin belirleyen olmasıdır⁴².

Doğa durumu ile siyasal ya da uygar toplumu birbirinden ayıran en önemli fark, siyasal toplumda insanların aralarındaki anlaşmazlıkları karara bağlamaya ve suçluları cezalandırmaya yetkili, başvuracakları ortak bir yapılmış yasası ve yargı organı olmasıdır. Ortak bir başvurma yeri olmayanlar ise, hala doğa durumundadır⁴³.

Bu nedenle, siyasal ya da uygar bir toplumdan söz edebilmek için, bir grup insanın tamamının doğa yasasını yürütme güçlerini bırakması ve onu kamuya vermek üzere bir toplum içinde birleşmeleri gerekir. Bu, bir grup insanın toplumu kurmalarıyla ya da herhangi bir kimsenin kurulmuş olan bir yönetime katılması ve onunla birleşmesiyle olur⁴⁴.

Siyasal ya da uygar toplumu, insanların ortak başvurabilecekleri bir yeri olması olarak tanımlayan Locke, bu bağlamda mutlak krallığın gerçekte uygar toplumla bağdaşmayacağını da açıkça ifade eder Çünkü, mutlak krallıkta hiç kimse için açık olan bir başvurma yeri yoktur, hakka uygun ve taraf tutmadan karar vermeye yetkili hiçbir yargıç bulunmaz⁴⁵.

Bütün bunlardan hareketle, Locke'un genel duyarlılığının "kralların, yanlış yönetme hakkının kutsallığı"na olan inanca isyan etmek ve yönetimin güvene dayanan karakteri üzerinde ısrar etmek olduğu söylenebilir. İşte bu nedenle, Locke yönetimin yönetme hakkını insanların sadece iyiliğine ve yalnızca oybirliğine bağlı olarak, insanların güvenlerine karşılık olarak adlandırmıştır⁴⁶.

Çünkü, Locke'a göre insanların devletlerde birleşmelerinin ve kendilerini yönetimlerin altına sokmalarının asıl amacı mülkiyetlerinin (canlarının, özgürlüklerinin ve mallarının) korunmasıdır. Oysa, doğa durumunda bunları sağlayacak bir çok şey eksiktir. Bunlar; tanımlanmış olumlu bir yasa, bu yasayı tarafsız olarak uygulayacak yargıçlar ve yargının kararlarını uygulayacak bir güçtür⁴⁷.

Siyasal toplum bunların yokluğu sebebiyle kurulmuştur. Hiçbir akıllı yaratığın içinde bulunduğu koşulları daha kötüye götürmek için değiştirmek

---

42 R.M. MacIVER, *The Modern State*, Oxford University Press, 1966, s.442.

43 LOCKE, a.g.e., s.163.

44 LOCKE, a.g.e., s.164.

45 LOCKE, a.g.e., s.165.

46 Mac IVER, a.g.e., s.436.

47 LOCKE, a.g.e., s.184-85.

isteyeceği düşünülmemeyeceğinden, yönetimin genel iyiliğin ötesinde bir etki alanının olacağı kabul edilemez. Dolayısıyla, yönetimin bu üç aksaklığa karşı herkesin mülkiyetini koruması gerekir. Bu nedenle, bir devletin en üstün kuvvetini (yasama) elinde tutan, halkın bildiği yürürlükteki yasalarla ve anlaşmazlıkları karara bağlayacak tarafsız ve dürüst yargıçlarla yönetimi sürdürmelidir. Yönetim, topluluğun gücünü içeride bu yasaları yürütmek, dışardan gelecek zararlara karşı da toplumu güven altına almak için kullanmak zorundadır. Bütün bunlardan amaç barış, güvenlik ve kamu iyiliğinden başka bir şey olmamalıdır⁴⁸.

Buradaki “kamunun iyiliği” unsuru sonraki liberal düşünürler tarafından şiddetle eleştirilmesine rağmen, klasik liberalizmin savunduğu iç ve dış güvenlik ile, yargı faaliyetlerini üstlenen “minimal devlet” veya “gece bekçisi devlet”in izleri oldukça belirgindir⁴⁹.

C. Yönetimde Güçler Ayrılığı

Locke’un teorisinde siyasal toplum ve siyasal güç bir sözleşmenin sonucu olduğu için yönetilenlerin de rızasına sahip olacaktır. Bu siyasal güç mülkiyet hakkını korumak amacıyla kurulduğundan, bunu ortadan kaldırması düşünülemez. Aksi durumda, siyasal otoritenin meşruiyeti ortadan kalkacak ve halkın direnme hakkı doğacaktır. Ancak, siyasal otoritenin rızaya dayanması, iktidarın kontrol edilebilmesi için yeterli değildir. Bu nedenle, daha somut olarak siyasal iktidarın sınırlandırılması gerekir ki, bunun yolu kuvvetler ayrılığının gerçekleştirilmesidir⁵⁰.

Locke’a göre bir devlette üç kuvvet bulunmaktadır. Bunlar yasama, yürütme ve federatif güçlerdir.

Yasama gücü, devlet gücünün topluluğu ve bu topluluğun üyelerini korumak için nasıl kullanılacağını açıklama hakkına sahiptir. Yasama gücünü elinde bulunduranların yürütme erkini de ele geçirmeleri olasılığına karşılık, iyi düzenlenmiş bir devlette yasama gücü, yasayı yaptıktan sonra dağılan ve bu yasalarla kendilerinin de bağlandığı, kamu iyiliğini gözeten çeşitli kimselere verilmelidir.

Bu şekilde yapılan yasalar sürekli bir güç taşıdıkları ve aralıksız yürütülmeleri gerektiğinden, yürütme gücünün varlığı zorunludur. Bu şekilde, yasama ve yürütme gücü birbirinden ayrılmış olur.

48 LOCKE, a.g.e., s.186.

49 YAYLA, a.g.e., s.46.

50 YAYLA, a.g.e., s.46.

Federatif güç ise, bütün topluluk kendi dışındaki başka devlet ve kişiler bakımından doğa durumundaki bir kurul gibi olduğundan, savaş, barış, birlik, ittifak ve devletin kendi dışındaki bütün kişiler ve topluluklarla her türlü işlemi yapma gücü olarak ifade edilebilir⁵¹.

Locke, yürütme ve federatif gücü ayrı ayrı nitelendirmekle birlikte, bu güçlerin farklı ellerde bulunmasının zor olacağını ve böyle olmaması gerektiği yaklaşımını sergilemektedir. Yürütme gücü yasamaya bağlıdır ve bu gücü kullananlar yasamaya karşı sorumludur. Gerekliğinde, yasama yürütmeye verdiği yetkileri geri alır. Yetkiler kötüye kullanılmışsa cezalandırır. Yasama devletin üstün gücüdür. Federatif güç ise, yürütme ve yasama güçlerine bağlı ve onların emrinde görev yapar⁵².

Locke'un kuvvetler ayrılığında yasama ve yürütme güçlerini birbirinden ayırması her iki gücün üzerlerine düşen görevleri kişi haklarına ve yasalara uygun olarak yapmalarını sağlamak amacından kaynaklanmaktadır⁵³.

IV. YASAMA GÜCÜ

A. Yasamanın Kaynağı

Locke'un yasama gücünü, devlet gücünün topluluğu ve bu topluluğun üyelerini korumak için nasıl kullanılacağını açıklama hakkına sahip güç olarak tanımladığını yukarıda belirtmiştik. Bu yasama gücü nasıl ortaya çıkar ve kaynağı nedir?

Locke'a göre devlet, topluluğun üyelerinden herhangi birisine dışarıdan bir başkasının verdiği zararı bir cezalandırma gücüdür. Bu, aynı zamanda savaş ve barış yapma gücüdür. Yine devlet, topluluğun üyelerinin arasında işlenmiş olan çeşitli suçlara hangi uygun cezanın verileceğini saptamak konusunda bir güçle ortaya çıkar. İşte bu güç, yasama gücüdür. Yasama gücünün ortaya çıkması toplumun üyelerinin tamamının mülkiyetini olabildiğince korumak içindir. Ancak, unutulmaması gereken, uygar topluma giren ve herhangi bir devletin üyesi olan herkesin, doğa yasasına karşı işlenmiş suçları cezalandırma güçlerini bırakmış olduklarıdır. Dolayısıyla da, suçları yargılama yetkisini yasama organına vermişlerdir. Yasama organı, gerçekte topluluğun kendisi ya da temsilcileri tarafından yapılmıştır. Bunun anlamı, devletin yargılarının aslında kendi yargıları olmasıdır ve bu nedenle, kendi gücünü kullanması konusunda devlete dilediği zaman kullanacağı bir hak

---

51 LOCKE, a.g.e., s.194-95.

52 LOCKE, a.g.e., s.198-99.

53 AKIN, a.g.e., s.139.

vermiş olmasıdır. İşte, yasama gücünün (ve aynı zamanda yürütme gücünün) kaynağı buradadır⁵⁴.

İnsanlar siyasal toplumu kurduklarında barış ve güvenlik içinde mülkiyetlerinin zevkine varmak isterler. Bunun için de, toplumda yasaların yapılmasını sağlayacak en büyük aygıt ve araçlara ihtiyaç vardır. İşte, bu bütün devletlerin ilk ve temel pozitif yasası olup, aynı zamanda yasama gücünü kurmaktadır. Bu, toplumun, toplumdaki her bir kişinin ve kamu iyiliğinin korunması için yasamanın kendisini de yöneten ilk ve temel doğal yasa gibidir⁵⁵.

Locke, yasama gücünün, aynı zamanda da yürütme gücünün kaynağını halka indirgemektedir. Bunun anlamı, iktidarın kaynağının bireylerin iradelerinin dışında aranmayacağıdır. Dolayısıyla, başta monarşiler olmak üzere, siyasal iktidarların kaynağına ilişkin olarak o zamana değin kabul edilen meşruluk anlayışını reddetmektedir. Bir diğer ifadeyle, Locke siyasal toplumun doğuşunu özgür insanların istek ve iradelerine dayandırmakta, dolayısıyla da meşru bir yönetimin doğuş biçimini buna bağlamaktadır⁵⁶.

B. Yasamanın Niteliği, Kapsamı ve Sınırları

Hayek, liberalizmin tarihiyle aynı olan anayasacılığın tarihini, en azından Locke'dan bu yana egemenliğin pozitivist anlaşılış biçimine ve onun müttefiki olan kadiri mutlak devlet anlayışına karşı mücadelenin tarihi olarak nitelendirmektedir⁵⁷. Bu ifadelerin kökeninde yatan durum ise, Locke'un yasama gücüyle ilgili görüşleridir.

Locke'a göre yasama gücü sadece devletin üstün gücü değildir. Aynı zamanda, topluluğun ellerinde kutsal ve değiştirilmez bir yere sahiptir. Yasama gücü, toplum kurulurken, toplumu rızalarıyla kuranların oluşturdukları otoriteye ait olup, başka hiçbir kimseye ya da güce ait değildir. Meşru otorite toplum kurulurken bu gücü kullanma yetkisinin verildiği organdır.

İnsanlar bir merasimle topluma bağlanırken, topluma karşı itaat borcu altına girmişlerdir. Bunu ifaya sadece toplumun kuruluşunda kararlaştırılan ve yasalar tarafından açıklanan üstün güç zorlayabilir. Ne herhangi bir yemin, ne herhangi bir yabancı güç ya da toplumdaki herhangi bir tali güç

54 LOCKE, a.g.e., s.163-64.

55 LOCKE, a.g.e., s.188.

56 Ayferi GÖZE, *Siyasal Düşünceler Ve Yönetimler*, 3.Bası, Bete Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1986, s.157.

57 Friedrich A. HAYEK, *Kanun, Yasama Faaliyeti Ve Özgürlük (Sosyal Adalet Serabı)*, Çev. Mustafa Erdoğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995, s.92.

üyelerin güvenliğine uygun olarak kurulan yasamaya itaatten toplumun hiçbir üyesini ayıramaz. Toplumdaki üstün olmayan herhangi bir güce bağlanan birisinin durumu ciddiye alınmaz. Her toplumdaki üstün güç olan yasama gücü bir ya da daha fazla kişiye süreli ya da süresiz olarak verilebilir⁵⁸.

Yasama gücünü bu şekilde niteleyen Locke, yasamanın sınırlı bir güç olduğunu “Hoşgörü Üzerine Bir Mektup” adlı eserinde şu şekilde ifade etmektedir: “İnsanlar... malvarlıklarını korumak amacıyla, karşılıklı yardımlaşmalarını sağlayan toplumlara girmelerine rağmen, ya kendi vatandaşlarının yağmacılığı ve hilekarlığı veya yabancıların düşmanca şiddeti nedeniyle bunları kaybedebilirler. Bunlara engel olmanın çaresi (dış güçlere karşı) silahlar, zenginlik ve kabalık bir vatandaş topluluğu; (iç tehlikelere karşı) ise kanunlardır. Bütün bunların yükümlülüğü ise, toplum tarafından sivil yönetime verilmiştir. Bu esastır, bu kullanma hakkıdır her devlette ki (en yüksek dereceli) güç olan kanun koyucu gücün sınırlarını teşkil ederler”⁵⁹.

Locke, yasama gücünün sınırsız bir iktidar olmadığını çok açık ve kesin olarak ifade etmekle kalmaz yasamanın keyfiliğine karşılık dört sınırlamayı da açıkça belirtir.

İlk olarak, yasama halkın yaşamı ve malı üzerinde dilediği şeyi yapamaz. Doğa durumunda hiç kimsenin başkasının canı, malı ve özgürlüğü üzerinde ihtiyari bir gücü yoktur. Bu nedenle, siyasal topluma geçilirken, kimsenin sahip olmadığı böyle bir ihtiyari gücü yasa yapıcılarına vermeleri söz konusu değildir. Dolayısıyla, yasama gücü insanların siyasal toplumu kurarken sahip oldukları hak ve yetkilerle sınırlıdır. En büyük sınır ise, kamu iyiliğidir. Yasamanın görevi insanların canlarını, özgürlüklerini ve mülkiyetlerini korumak olduğuna göre, bu amaçla kurulan yasamanın kişileri köleleştirme, yoksullaştırma hakkına sahip olması mümkün değildir. Doğa yasasının zorunlulukları toplum halinde bitmez. Doğa yasası bütün insanların sonsuza dek ayakta kalacak kurallarıdır. Üstelik doğa yasasının temeli insanlığın korunması olduğuna göre, yasa yapıcılar doğa yasasına uygun kurallar yapmak durumundadır⁶⁰.

İkinci olarak, yasama irticalen alınan ihtiyari kararlar ile bir güç kullanamaz. Yasama, sabit yasalarca yetkilendirilmiş yargıçlar eliyle ve buyruk altındaki hakları yürürlüğe koyarak, adalet dağıtmakla sınırlıdır. Doğa yasası, insanların tutkuları yüzünden yanlış kullanılabilir ve yargının kurulma-

58 LOCKE, a.g.e., s.188-89.

59 LOCKE, *Hoşgörü Üzerine Bir Mektup*, s.42.

60 LOCKE, *Two Treatises Of Government*, s.189-90.

dığı yerde insanları yanlışlıklarına ikna edebilmek kolay değildir. Yasama gücünün sözcüsü, uygulayıcısı ve özellikle her bir yerdeki yargıcı insanların yaşamlarının bağlı olduğu mülkiyetlerini ve haklarını sınırlamak suretiyle hizmet edemez. Oysa asıl amacı hizmet etmektir. Üstelik insanlar doğa durumundan topluma geçerken barış, huzur ve mülkiyetlerinin korunması için duydukları aynı şüphe ile kendilerini yöneteceğini düşünerek yasama gücünü topluma koymuşlardır⁶¹.

Üçüncüsü, yasama insanların izni olmadan onların mülkiyetinin hiçbir parçasını alamaz. İnsanlar topluma girerlerken mülkiyetlerinin korunmasını amaçladılar. Yönetimin de amacı budur⁶². Bununla birlikte, yönetimlerin giderleri vardır ve bunların karşılanması için insanlar varlıklarından bir oranı, bunların korunmasının karşılığı olarak ödemelidirler. Bu olmaksızın yönetimler ayakta kalamazlar. Fakat bu kendilerinin ya da seçtikleri temsilcilerinin iznine bağlı olarak gerçekleştirir. İnsanların izni olmaksızın, hiç kimse halkın vergisini zorla alamaz. Aksi halde, mülkiyetin temel yasasına saldırılmış olur⁶³.

Dördüncü ve son olarak da, yasama yasa yapma gücünü başkasına devredemez. Çünkü, yalnızca halk yasama gücünü kullanacakları belirleme hakkına sahiptir⁶⁴.

Her devlette, bütün yönetim biçimlerinde yasamanın sınırları bunlardır. Bu, doğa ve Tanrı yasası olup topluma koyulmuştur. İnsanlar, aralarında ayırım yapılmadan yürürlüğe konan yasalarla yönetilir. Bu yasaların amacı halkın iyiliği olmalıdır. Mülkiyetten vergi alınması halkın doğrudan ya da temsilcilerinin iznine bağlıdır. Yasama, yasa yapma gücünü başkasına devredemez ve bu gücü belirleme yetkisi halka aittir⁶⁵.

Locke yasama gücünü böylece ifade etmek suretiyle, yasa koyucunun sınırsız gücü olmadığını, aksine yasama yetkisinin belirli bir tarzda hareket etme yetkisi olduğunu savunmaktadır. Yasama yetkisini elinde bulunduranlar, sadece genel kurallar yapmalıdırlar⁶⁶. Locke'un bu savunusu özellikle

61 LOCKE, a.g.e., s.190.

62 LOCKE, a.g.e., s.190-91.

63 LOCKE, a.g.e., s.193. "Mülkiyet hakkının Locke bakımından ne kadar önemli olduğunu anlamak için, İngiliz Devrimi'nin bir bakıma bu yüzden patlak verdiğini unutmamalıyız. Gerçekten de, Kral I. Charles, Parlamente'nin iznini almadan vergi koyunca İngiliz halkı bu işlemi özgürlüğüne, mülkiyet hakkına bir saldırı saymıştı". AKIN, a.g.e., s.131.

64 LOCKE, a.g.e., s.193.

65 LOCKE, a.g.e., s.194.

66 HAYEK, a.g.e., s.81.

İngiliz İç Savaşı sırasında parlamentonun yetkilerini kötüye kullanmasından ötürüdür. Parlamentonun bu tutumu, eski Whiglerin onsekizinci yüzyıla kadarki doktrini olan yasama meclislerinin de sınırlamaya tabi tutulması anlayışını doğurmuştur. Bu görüşün en meşhur ifadesini ise, Locke yukarıda ifade edilen görüşleriyle dile getirmiştir. O'na göre yasama gücü belirli bir şekilde hareket eden otorite olup, belirli durumlarda değiştirilemeyecek ve ilan edilmiş yerleşik kanunlarla yönetmelidirler⁶⁷.

C. Yönetim Biçimleri-Yasama İlişkisi

Locke'a göre, toplumda insanların üzerinde ilk birleştiği şey, topluluğun bütün gücüne çoğunluğun sahip olduğudur. Topluluk için yasalar yapıldığında bu gücün tamamı kullanılabilir ve onların atadığı memurlar tarafından bu yasalar yürütülür. Yönetimin bu biçimi tam bir demokrasidir.

Eğer seçilen birkaç kişi ve onların varisleri veya haleflerinin ellerine yasalari yapma gücü verilmiş ise, bir oligarşidir; ya da bir kişinin eline bırakılmış ise, bu bir monarşidir; eğer ona ve varislerine aitse bir irsi monarşi; eğer kayd-ı hayat şartıyla olup ölümü üzerine bir halef atama gücü halka geri dönerse bir seçimli monarşi söz konusudur.

İnsanlar iyiyi düşündüğünden, topluluk bundan dolayı, yönetim biçimlerini karıştırmak ve birleştirmek suretiyle karma bir yönetim biçimini de belirleyebilir.

Eğer yasama gücü çoğunluk tarafından ilk olarak bir veya birkaç kişiye yaşamları boyunca verilmiş ise ya da sınırlı bir zaman için verilmişse, bundan sonra üstün güç tekrar insanlara döner. Bu şekilde geri döndüğünde topluluk istediğine yeniden bu gücü verebilir ve böylece yeni bir yönetim biçimi kurulabilir. Bundan sonra yönetim biçimi, yasama gücünün görevlendirilmesiyle bağlanır. İkinci derecede bir gücün bunu tasarlaması imkansız olup üstün yasa yapıcıdan daha yüksek herhangi bir emretme yetkisi yoktur. Bundan dolayı devlet biçimini bu şekilde belirleyen yasa yapıcı güçtür⁶⁸.

Görüldüğü üzere, Locke yönetim biçimlerini belirlerken, kriter olarak yasama gücünü kullanan kişi ya da kişileri ele almaktadır⁶⁹. Böylece, siyasal sistemin odağına siyasal toplumu oluşturan bireylerin ya kendilerinin ya da temsilcilerinin oluşturduğu yasama gücünü oturtmakta, mutlak monarşinin meşruluk temellerini reddetmektedir.

⁶⁷ Friedrich A. HAYEK, **Hukuk, Yasama Ve Özgürlük (Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni)**, Çev.Mehmet Öz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s33.

⁶⁸ LOCKE, a.g.e., s.186-87.

⁶⁹ GÖZE, a.g.e., s.158.

Bununla birlikte, demokratik yönetimin işleyişinde çoğunluk kuralı eleştirilmiştir. Russell'a göre, Locke'un uygar toplum daha büyük bir saygının gerekli olmadığı konusunda uzlaşmadıkça çoğunluk kuralı geçerlidir yaklaşımı görünüşte demokratiktir. Çünkü, Locke kadınları ve yoksulları yurttaşlık hakları dışında bırakmıştır⁷⁰. Dahl'da bir bakıma Locke'un yurttaşlık bakımından sınırlı bir kategorik nitelendirmede bulunmakla, demosa üye olmak bakımından kategorik ve nitelendirilmemiş bir hakka sahip olduğu yolundaki kendi görüşünü, bunun gerçekten kendi görüşü olması koşuluyla torpillemiş olacağını ifade etmektedir⁷¹. Bunlara rağmen, Locke'un yurttaşların onayına dayanan bir yasama ve yürütme gücünü öngörmesi her şeyden demokratiktir ve sınırlı yurttaşlık haklarının ortadan kaldırılması için henüz çok erkendir.

V. DEVRİM HAKKI VE YÖNETİMİN ÇÖZÜLMESİ

Locke, yönetimlerin meşruluk koşulunu belirleyen kriterleri de ortaya koymakta ve bunu yaparken de, kriterlerin merkezine yasama gücünü yerleştirmektedir. Locke burada iki gayrimeşru yönetimi ifade etmektedir: İktidarın gaspedilmesi ve tiranlık.

A. İktidarın Gasp edilmesi

Locke, doğal yaşamı bir barış ve düzen durumu olarak ele almış ve toplum sözleşmesi kavramını sınırlayarak buna özgürlükten yana bir anlam vermiştir. Toplumun kurulması için meşru bir yönetimin yerleşmesi, çoğunluk adına konuşabilecek hür insanların anlaşması gerekir. Meşru yönetim için, bundan başka bir kaynak olamaz. Gücünü baba iktidarından alan ve yalnız kendi gücüne ya da bir ülkeyi zor kullanarak ele geçirmeye dayanan bir mutlak iktidar, meşru bir yönetim biçimi değildir⁷².

Locke'a göre fetih, yabancıların gaspıdır. Gasp da, bir çeşit yerli fetihtir ve gaspı hiç bir zaman haklı olamaz. Gasp, başka birinin üstünde hakkı olduğu bir şeyi mülkiyeti altına almaktır. Yasaya uygun bütün yönetimlerde emretme yetkisine sahip olacak kişilerin atanmaları, yönetim biçiminin doğal ve zorunlu bir uzantısı olup, kuruluşunun kaynağını halktan almıştır. Dolayısıyla, kurulmuş bir yönetim biçimi olan bütün devletler, kamu otoritesinde pay sahibi olacakları atamak için kurallar koymuşlardır ve bu hakkı onlara devretmenin yollarını saptamışlardır. Bu nedenle, devlet biçimi değişmemiş olmakla birlikte bunun dışında bir yolla gelenler, yasaların atadığı dolay-

70 RUSSELL, a.g.e., s.605.

71 DAHL, a.g.e., s.155.

72 AKIN, a.g.e., s.137-38.

sıyla da halkın onayladığı kişi olmadığından sözünü dinletme hakkı da yoktur⁷³.

B. Tiranlık

Gasp başka birinin hakkı olan bir iktidarın kullanılmasıdır. Tiranlık da, hakkın ötesinde, hiç kimsenin hakkı olmadığı bir biçimde iktidarı kullanılmasıdır. Burada, bir kimse elindeki gücü, ona bağlı olanların iyiliği için değil de, kendi özel çıkarları için kullanmaktadır. Yetkilendirilmiş kişi, yasayı değil de kendi dileğini egemen kılar, yaptıkları ve emirleri halkının mallarını korumaya değil de kendi aşırı arzularının ve tutkularının tatminine yönelirse tiran olur⁷⁴.

Yasanın bittiği yerde tiranlık başlar. Her kim, yasanın kendisine verdiği yetkiyi aşar ve egemenlik erkini yasanın izin vermediği bir yerde kullanırsa yönetme yetkisine sahip olmaktan çıkar. Burada, yetkisiz olarak hareket etmek söz konusu olduğundan, herhangi birisi gibi kendisine karşı konabilir. Bu bir yüksek memur için olabileceği gibi, aynı şekilde bir kral da öylece hoş görülemez. Üstelik, krala daha büyük bir güven gösterilmiştir ve sahip olduğu imkanlar dolayısıyla haklı ve haksızın ölçülerini daha iyi bilebilecek bir durumdadır⁷⁵.

Bu durumda, bir prensin buyruklarına karşı konulabilir mi sorusu karşımıza çıkar. Bunun bir ölçütü olması gerekir. Aksi halde, siyasal topluluğun bağlantıları yerinden oynar ve ortalıkta düzen yerine anarşi ve kargaşalıktan başka bir şey kalmaz. Öyleyse, adalete ve yasaya aykırı olan zorlamadan başka bir şeye karşı güç kullanılmamalıdır⁷⁶.

Locke, insanların sosyal sözleşme ile kurdukları siyasal toplumun ve yönetimin üç durumda yeniden kurulacağı gibi bir sonuca ulaşmaktadır. Bunlardan ikisi, yönetimin gaspedilmesi ve tiranlık (zorbalık) hallerinde -ki bunlar esasen yasama gücünün kötüye kullanılması ve sınırlarının ortadan kaldırılmasıdır- direnme hakkını doğurmaktadır. Direnme (devrim) hakkının kullanılması sonucunda, yeniden orijinal sözleşmedeki koşullarla yeni bir yönetim kurulacaktır. Dolayısıyla, özünde topluluğun sahip olduğu yasama hakkı hiçbir şekilde devredilemez. Locke'un, yönetimin yeniden kurulabilmesi bakımından öngördüğü üçüncü durum ise, yönetimin çözülmesidir ve burada da temel kriter yasamadır.

---

⁷³ LOCKE, a.g.e., s.221-22.

⁷⁴ LOCKE, a.g.e., s.222-23

⁷⁵ LOCKE, a.g.e., s.224-25.

⁷⁶ LOCKE, a.g.e., s.225.

C. Yönetimin Çözülmesi

Locke'a göre, yönetimin çözülmesinden açıklıkla söz etmek isteyen birisi, her şeyden önce, toplumun çözülmesiyle, yönetimin çözülmesini birbirinden ayırmalıdır. İnsanlar topluluğu meydana getirirken, gevşek doğa durumundan çıkıp siyasal bir toplum haline geçmek ve ayrı bir devlet olmak için anlaşmışlardır. Bu birliğin çözülmesinin olağan ve hemen hemen tek yolu ise, ülkelerini fetheden bir yabancı gücün akımıdır. Böyle bir durumda, bir deprem sonucunda enkaz yığını haline gelmiş bir evin duvarları nasıl dayanıklı olmazsa toplumun çözüldüğü yerde de yönetimin olması öylece olanaksızdır⁷⁷.

Yönetimlerin bu dışarıdan yıkılmasının yanı sıra içeriden de çözülebilmeleri mümkündür.

Bir defa, yasama organının değişmesiyle yönetim çözülür. Yasama organı parçalanır ya da kaldırılırsa, ardından çözülme ve ölüm gelir. Çünkü, yasama organı toplumun özü ve birliği, yegane iradesidir. Çoğunluk yasama organını bir kere kurunca, iradenin açıklanmasını ve yerine getirilmesini sağlar. Halkın onayı ve atamasıyla yetkilendirilmiş kişilerin yönetimi altında halkın birliğinin sürekli olmasını sağlayan yasama organının kurulması, toplumun ilk ve temel yasasıdır⁷⁸.

İkinci olarak, yönetimin bozulması, otorite sahiplerinin iktidarlarını kötüye kullanmaları durumunda ortaya çıkar. Ancak bu durum, yönetim biçimlerine göre değişiklikler gösterir.

Yönetimin çözülmesinin bir diğer nedeni ise, yasama ya da yürütme güçlerinin, kendilerine verilen yetkilere aykırı hareket etmeleridir.

Bütün bu durumların gerçekleşmesi halinde halkın çözülen yönetimin yerine bir yönetim kurma hakları doğar⁷⁹.

SONUÇ

John Locke, siyasal düşünceler tarihinde oldukça önemli ve seçkin bir yere sahiptir. Doğal hukuk düşünceleri arasında yer alan Locke'a seçkin bir yer kazandıran şey ise, oldukça sağlam bir mantıkla işlemiş olduğu teorisi-dir. Locke'un teorisi, bir çok bakımdan günümüzde de büyük bir önem taşımaktadır. Her şeyden önce John Locke, çağdaşı olan Hobbes'tan farklı olarak orta sınıfın iktidardan pay alabilmesinin bir anlamda sözcülüğünü yap-

⁷⁷ LOCKE, a.g.e., s.228.

⁷⁸ LOCKE, a.g.e., s.228-29

⁷⁹ LOCKE, a.g.e., s.230-33.

muş ve teorisini hazırlamaya çalışmıştır. Buna karşılık Hobbes ise, yavaş yavaş ortaya çıkan orta sınıfın, iktidarın koruması altında gelişmesini hedeflemişti⁸⁰. Bu bakımdan klasik liberal anlayışın köklerinin bir çoğunu Locke'da bulabilmek mümkündür. Locke, aynı zamanda liberalizmin öncülerinden ve kurucularından birisi olarak kabul edildiği gibi Amerikan Devrimini ve ilk yazılı Anayasanın ortaya çıkışını fikirleriyle önemli ölçüde etkilediği de savunulmaktadır⁸¹.

Locke'un mülkiyete verdiği anlam ve önem, teorisinin temel taşı oluşturur. O'na göre mülkiyet, insanların canlarının, özgürlüklerinin ve mal varlıklarının bir bütün olarak ifadesidir. Her şey, bu mülkiyetin korunması ve geliştirilmesi esasına dayanmaktadır. Bunu sağlayacak en önemli unsur ise, yasama gücünde odaklaşmaktadır.

Locke, teorisinin başından sonuna kadar, yasaya ve yasamaya attığı değeri korumuştur. İnsanlar ve mülkiyetleri, doğa durumunda doğal yasanın korunması altındadır. İnsanlar, doğa durumunda özgür olmakla birlikte, doğa durumunun sakıncalarından mülkiyetlerinin daha iyi korunması ve geliştirilmesi amacıyla toplum haline geçmişlerdir. Doğal yasanın zorunlulukları toplum halinde de devam etmekle beraber, insanlar daha iyi yönetilebilmek için rızalarına (çoğunluğun oybirliğine) dayanan ve iradelerini yegane açıklayabilecekleri yer olan yasama organını öncelikle kurmuşlardır.

Toplumun siyasal bir kimliğe bürünmesi, diğer bir ifadeyle, insanların devlette birleşmesi, beraberinde uygar yönetimi getirir. Çünkü bu şekilde aralarındaki anlaşmazlıkları adaletle çözümlenecek bir üst gücün varlığı ortaya çıkmaktadır. Bu uygar yönetimin temelidir ve en üstün gücü de yasamadır. Her şey dayanağını yasamadan ve yasalardan alır. Buna aykırı olanların tamamı ise meşru olmaktan uzaklaşır.

Yasamanın herhangi bir şekilde uğrayacağı zarar ve yasalara aykırı olarak bir gücün kullanılışı, toplumdan beklenen faydayı da gerçekleştirmez kılar. Çünkü, insanların mülkiyetlerinin korunması buna bağlıdır. Böyle bir durumun ortaya çıkması halinde ise, insanların yasamayı ve yasaları, dolayısıyla da mülkiyetlerini korumak için direnme ve devrim hakkı doğar. Çünkü, devletin görevi ve varlık nedeni bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması

---

⁸⁰ AKAD-DİNÇKOL, a.g.e., s. 105.

⁸¹ Nitekim Yayla'ya göre, "Locke'un teorisi ABD'de bir ölçüde hayat bulmuştur. Amerikan toplumunu da adeta ahistorik bir toplum olarak kabul edersek, Locke'un teorisinin gücü ve yararlılık derecesi daha iyi görülür". YAYLA, *Siyaset Teorisine Giriş*, s. 19.

olup, bireyler de bu şartla siyasal otoriteye itaat etmektedirler. Bu nedenlerden ötürü, Locke'un öğretisi tam anlamıyla liberaldir⁸².

John Locke, "tamamen yeni, daha önce hiç bilinmeyen şeyler söylememiştir. Orijinal görüşleri mülkiyet konusunda odaklaşmakla beraber, fikirlerini etkili ve oldukça sistematik biçimde ortaya koymaya çalışmıştır"⁸³. Locke'un mülkiyet kavramına verdiği geniş anlam ve bunun yasama gücü ile esas olarak korunabileceğini savunması, daha sonra iyice yerleşecek ve yaygınlaşacak olan parlamenter meşruiyet anlayışına oldukça büyük katkılar yapmıştır.

---

82 ERDOĞAN, a.g.e., s.8.9.

83 YAYLA, *Liberalizm*, s.47.